Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 12 Sayı: 65 Ağustos 2019 Volume: 12 Issue: 65 August 2019
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3438

KARAHİSÂR-I SÂHİB AYÂNI TURUNÇZÂDE DEDE MUSTAFA BEY VE MUHALLEFÂTI*

TURUNÇZÂDE DEDE MUSTAFA BEY THE AYAN OF KARAHİSÂR-I SÂHİB AND HIS INHERITANCE

Mehmet GÜNEŞ**

Öz

18. yüzyıldan sonra gerek Anadolu ve gerekse Rumeli'nin muhtelif yerlerinde bulundukları bölgelerde hükümet tarafından gönderilen idarecilere tahakküm ederek hükümet ile bölge halkı arasında vasıta görevini üstlenen ve sosyal bir zümreyi temsil eden ayanlar, bir yandan voyvodalık, mütesellimlik, muhassıllık, hatta valilik gibi mühim görevleri uhdelerine almak suretiyle vilayetin siyasi hakimiyetinde önemli bir rol üstlenirken diğer yandan mültezim, çiftlik sahibi ve vakıf kuruculuğu gibi sıfatlarıyla da bölgelerinde sosyal ve ekonomik nüfuz kazanmışlardır. Bu cümleden olarak pek çok bölgede olduğu gibi Karahisar-ı Sahib'de de nüfuz ve servet sahibi bazı ayanlar, yönetimde son derece etkili olmuşlardır. Bu çalışmada Karahisar-ı Sahib sancağında uzun süreler ayanlık yapmış yerli hanedandan birisi olan Turunçzâdelerden Dede Mustafa Bey'in faaliyetleri ve ölümünden sonra tanzim edilen terekesindeki mal varlığı tasnif edilerek incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda mezkur sancağın müteaddit defalar mütesellimliğini de yapmış olan Turunçzâde Dede Mustafa Bey, babası gibi halka zulüm ettiği ve kanunsuz vergi tahsilatında bulunduğu iddialarıyla şikayet edilmesi üzerine Karahisar-ı Sahib valisi Sert Mahmut Paşa tarafından 28 Mart 1816 tarihinde idam edilerek başı İstanbul'a gönderilmiştir. 120.495 kuruşa bâliğ olmasına rağmen borcunu bile karşılayamayan muhallefâtı, devlet tarafından müsadere edilmiştir.

Bu çalışmanın temel kaynağını Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri içerisinde 560 numaralı Sicil defterinde 123 belge numarası ile kayıtlı olan Turunçzâde Dede Mustafa Bey'e ait tereke kaydı oluşturmaktadır. İdamından bir müddet sonra tanzim edilen tereke kaydı, Mustafa Bey'in menkul ve gayr-ı menkul malları, evinde mevcut eşyaları, zimmetindeki paraları, akar, hububat ve hayvanları, cariyeleri vs.'den oluşan servetini ihtiva etmektedir. Çalışmada bu veriler dikkate alınarak özelde mezkur ayanın muhallefâtının tespiti ve değerlendirilmesi yapılırken aynı zamanda ayanların taşradaki hayatlarına dair bazı ipuçları da verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dede Mustafa Bey, Karahisar-ı Sahib, Ayan, Muhallefât, Tereke.

Abstract

The ayans, who played the role of bridge between the government and local community and represented a social community by precluding the administrators sent by the government at the regions at which they were present in different places of both Anatolia and Rumelia after the 18th century, had some crucial roles in the way of the voivodship, mütesellimlik, muhassıllık, and even governorship under the political control of the province, and they also got the social and economic prestige in their regions with the titles such as taxman, farm owner, and founder of a foundation. In this regard, some ayans having prestige and fortune were profoundly influential in administration of the Karahisar-ı Sahib as in most other regions. In the present study, the activities of Dede Mustafa Bey who was from one of the local families Turunçzades and had the duty of ayanship for a long period of time in Karahisar-ı Sahib Sanjak and his asset in his heritage prepared after his death, heritage is classified and investigated. At the same time, Turunçzade Dede Mustafa Bey, who had the duty of the representativeship of that sanjak was executed by Sert Mahmut Pasha the governor of Karahisar-ı Sahib on March 28, 1816 and his head was sent to İstanbul after being complained with some claims of his cruelty to public like his father's cruelty and illegal tax collection. Despite reaching to 120.495 kurus, his inheritance that could not cover his debt was confiscated by the government.

The main source of the current study is Turunçzade Dede Mustafa Bey's heritage record registered with document no 123 in the Registry book numbered 560 within Afyonkarahisar Şer'iyye Records. The heritage record arranged after his execution involves Mustafa Bey's possessions including his movable and immovable properties, money, income, cereals, livestock, concubine and the goods in his house. Considering these data, while peculiarly the detection and evaluation of the estate of the aforementioned ayan will be done, some clues about the lives of ayans in the countries will tried to be given in general in the present study.

Keywords: Dede Mustafa Bey, Karahisar-ı Sahib, Ayan, ınheritance, Heritage Record.

1- Dede Mustafa Bey'in Faaliyetleri

Dede Mustafa Bey, 18. yüzyılın ortalarından itibaren bazen ayan, bazen mütesellim olarak bazen de her iki görevi üstlenerek Karahisar-ı Sahib sancağının yönetiminde önemli bir rol oynayan yerli hanedandan Turunçzâdelere mensuptur. Dede Mustafa Bey, Karahisar-ı Sahib ayanlığı ile beraber ayrıca Sivas mübayaacılığı; vezirlik rütbesine terfi ederek Rakka, Halep ve Konya valilikleri ile Kıbrıs adası muhafızlığı gibi önemli görevlere getirilen Turunçzâde Süleyman Paşa'nın oğludur (Mehmed Süreyya, 1311, 91). Süleyman Paşa, oğluna dedesi Mustafa Ağa'nın adını vermiş ve bundan dolayı da Dede Bey olarak

---

* Bu makale, 5-7 Nisan 2018 tarihinde düzenlenen VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

** Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

anılmıştır (Gönçer, 1991, 288). Dede Mustafa Bey'in hayatı ve faaliyetleri ile ilgili maalesef çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Mevcut bilgiler de ancak ayan ve mütesellim olarak tayin edilmesi ve halkın şikayetleri neticesinde idam edilerek, babası gibi, muhallefâtının devlet tarafından müsadere edilmesine dairdir.

1799, 1815-1816 yılları arasında kısa sürelerle mütesellim ve ayan olarak atanan Dede Mustafa Bey'in ilk olarak ne zaman mütesellimliğe getirildiği tam olarak bilinmemekle beraber, atanmasıyla ilgili ilk belge 18-27 Mart 1799 tarihlidir. Söz konusu belgeye göre Dede Mustafa Bey, 11 Mart 1799'da Kıbrıs adası muhafızlığı şartıyla Karahisar-ı Sahib mutasarrıflığına getirilen Seyyid Ahmed tarafından mütesellimlik görevine "ibkâen" atanmıştır (AŞS, 584/8). Belgede geçen "ibkâen" ifadesine bakıldığında Dede Mustafa Bey'in daha önceden de bu görevde olduğu anlaşılmaktadır. Hassa Silahşörlüğü ünvanına da sahip olan Dede Mustafa Bey daha sonra, 20 Nisan 1799'da Kıbrıs adası muhafızlığı şartı ile Karahisar-ı Sahib sancağı mutasarrıflığına getirilen babası Turunçzâde Süleyman Paşa tarafından Karahisar-ı Sahib mütesellimliğine tekrar tayin edilmiştir (AŞS, 584/40).

Ancak çok geçmeden, yaklaşık 6 ay sonra (10-20 Ekim 1799'da), Karahisar-ı Sahib halkının "ahâliye zulm ü ta'addîsi derkâr ve umûr-ı mühimmenin adem-i rü'yetine bâis olduğu" şeklindeki şikayetleri üzerine azledilerek yerine eski Karahisar-ı Sahib mütesellimi Mollazâde Seyyid Ahmed Ağa'nın tayin edilmesi hususunda ferman sadır olmuştur (AŞS, 584/56). Buna rağmen -belgelerden anlaşıldığı kadarıyla- Dede Mustafa Bey, babası Süleyman Paşa'nın vefatına kadar kısa bir süre daha göreve devam etmiştir (AŞS, 584/63).

Babasının Aralık 1799'da Kıbrıs'ta vefatından (Gönçer, 1991, 281) sonra Dede Bey'in uzun süre Karahisar-ı Sahib'in yönetiminden uzak kaldığı; Turunçzâdelerin ayanlık mücadelesinde ezeli rakipleri olan Mollazâdelerin ayanlık ve mütesellimliği ele geçirdiği görülmektedir. Nitekim Dede Mustafa Bey'in azledilmesinden itibaren mütesellimliğe getirilen Mollazâde Seyyid Ahmed Ağa'nın vefat tarihi olan Temmuz 1812'ye kadar defaatle bu göreve getirildiği anlaşılmaktadır (Mollaoğlu, 1962, 2).

15-16 yıl gibi uzun bir süre ayanlık ve mütesellimlikten uzak kalan Dede Mustafa Bey, 10 Eylül 1815'te Karahisar-ı Sahib mutasarrıflığına getirilen Kars eski muhafızı Vezir Sert Mahmud Paşa tarafından görev mahalli olan Karahisar-ı Sahib'e gelene kadar görevde kalmak üzere mütesellim olarak tekrar tayin edilmiştir (AŞS, 560/14; AŞS, 560/47; AŞS 560/48). Bu son atanmasından itibaren ne zamana kadar görevde kaldığı tam olarak bilinmemekle beraber, belgelerden tespit edilebildiği kadarıyla 31 Ocak 1816'da hâlâ mütesellimliği uhdesinde bulundurmakla birlikte Karahisar-ı Sahib ayanı ve güherçile mübayaacısı olarak da görülmektedir (AŞS, 560/61). Sert Mahmud Paşa'nın eski görev yeri olan Kars'tan ayrılarak Karahisar-ı Sahib'e intikal edecek olması dolayısıyla dairesi halkının zahiresinin tedarik edilmesi hususunda gönderdiği bir buyrulduda (AŞS, 560/41) "mütesellimimiz izzetlü Mîr Halil" ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla bu belgenin tarihi olan 21 Rebîulevvel 1231 / 20 Şubat 1816'dan önce görevden alınmış olmalıdır.

Sert Mahmud Paşa, Karahisar-ı Sahib'e geldikten sonra hakkındaki suçlamaların ardı arkası kesilmeyen Dede Mustafa Bey'in hakkındaki bu şikayet ve suçlamaları araştırmış, "ahvâl-i bağîyânesi ma'lûm-ı devletleri olub" onun zulmünden halkı kurtarmak için azletmiştir (HAT, 766/36108). Bilahire hakkında sadır olan idam fermanı gereğince de idam edilerek kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir (HAT, 494/24257).

Dede Mustafa Bey'in idam tarihi de tam olarak bilinmemektedir[1]. Ancak Dede Bey'in muhallefâtı ile ilgili en eski tarihli belgenin tarihi olan 27 Rebîulâhir 1231/27 Mart 1816 tarihi (AŞS, 560/69) dikkate alındığında 31 Ocak-27 Mart 1816 tarihleri arasında idam edilmiş olduğunu tahmin ediyoruz.

Dede Mustafa Bey'in idamına, Karahisar-ı Sahib halkı tarafından defaatle şikayet edilmesinin son derecede etkili olduğu muhakkaktır. Konuyla ilgili belgelerden birisinde kendisinin "ashâb-ı dirâyetten" olmasına rağmen ahali ile arasında gizli bir husumet olduğu ve bu durumun önemli devlet işlerinin gecikmesine ve halkın perişaniyyetlerine sebep olduğu ifade edilmektedir. Dahası halkın, Dede Mustafa Bey mütesellim olarak kaldığı sürece ordu için talep edilen arabanın bir tanesini bile vermeyecekleri, onun azledilerek yerine kendilerinin seçtikleri bir kişinin mütesellim tayin edilmesi talep edilmektedir (AŞS, 584/47).

Dede Mustafa Bey'in azledilmesi talebini konu edinen bir diğer belge ise ekseriyeti ayandan, eşraftan olmak üzere 84 kişinin mührünü taşımaktadır. Aralarında Turunçzâdeler'den kimselerin dahi bulunduğu şikayetçiler içerisinde miralay, serdar, dizdar, nakibüleşraf kaymakamı, müderrisler, muhtarlar vs. pek çok yetkili ve nüfuz sahibi kişi yer almaktadır. Mezkur kişiler Karahisar-ı Sahib mahkesine gelerek "…beldemiz vücûhundan Süleyman Paşazâde Dede Mustafa Bey, ez-kadîm mu'ayyen eşkıyâ ve zâlim ve

[1] Süleyman Gönçer, bu tarihi 27 Rebîulâhir 1231 olarak belirtmiştir. Ancak bu bilgiyi hangi belgeye istinaden verdiğini belirtmeyen yazar, muhtemelen Dede Bey'in muhallefâtının İstanbul'a bildirilmesini konu edinen AŞS, 560/69 numaralı belgenin tarihini dikkate almış olmalıdır.

gaddâr olduğu revnümâ olub…" şeklinde ifade vererek ve kendisinin hak etmediği ve istenmediği halde bir yolunu bulup ayan ve mütesellim olduğunu beyan ederek "merkûmun mezâlim ve ta'addiyâtından vedî'atullah olan fukarâ-i dâ'îlerin" kurtarılmasını istida etmişlerdir (HAT. 766/36108).

Dede Mustafa Bey'in ilk defa göreve getirilmesi gibi, halkın şikayetlerine rağmen azlini müteakip tekraren görevlendirilmesi de babası Vezir Süleyman Paşa'nın nüfuzu ile ilgili olmalıdır. Bununla beraber, bu durum ayanlık hususunda rakipleri olan Mollazâdelere karşı alınmış bir tedbir olarak da yorumlanabilir.

Dede Mustafa Bey, babası Süleyman Paşa gibi bazı hayır işleriyle de uğraşmıştır. Babasının Fethibey köyünde yaptırdığı çeşmeyi ve su yollarını tamir ettirmiş, ayrıca Boyalı köyündeki çiftliklerine de bir çeşme yaptırmıştır (Gönçer, 1991, 288; Ölmez, 1991, 31).

2- Dede Mustafa Bey'in Muhallefâtı

Dede Mustafa Bey'e ait tereke kaydı Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri'nden 560 numaralı defterin 35. varak, 123 numaralı belgesinde yer almaktadır. 15 Zilkade 1221[2] tarihiyle kayıt altına alınmış olan terekede Dede Mustafa Bey'in gayrimenkul mal ve hisseleri, alacakları, cariyeleri, altınları, at ve at takımları, silahları, giyim ve ev eşyaları ile zimmetinde olan para ve borçları kayıtlıdır. Tereke genelde okunaklı ve anlaşılır bir şekilde yazılmış olup, aynı türden eşyalar mümkün mertebe bir arada yazılmak suretiyle bir tasnife tabi tutulmuştur. Bununla birlikte zaman zaman farklı türden eşyaların da araya sokulduğu görülmektedir.

Terekenin yer aldığı belge, idam edilerek öldürülen Dede Mustafa Bey'in servet sahibi bir kişi olmakla birlikte terekesinin borcunu ödemeye dahi kifayet etmediğini vurgulayan bir açıklama ile başlamaktadır. Akabinde, Dede Mustafa Bey'in gerek şehir merkezinde ve gerekse köylerde zimmetinde olan malları, eşyaları, nakitleri, çiftlik hisseleri, hububat ve hayvanları vs. her neyi varsa hiçbir tanesi gizli ve saklı kalmayarak ortaya çıkarılması ve bunların kayıtlı olduğu imzalı ve mühürlü defterinin bir an önce İstanbul'a gönderilmesi ifade edilmektedir. Bu konuda Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Vezir Mahmud Paşa'ya hitaben gönderilen ferman ile mübaşir olarak Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Sadrazam Mektupçusu İkinci Halîfesi Mustafa Nâşid Efendi görevlendirilmiştir. İlgili ferman; Mahmud Paşa, Mustafa Nâşid Efendi ve mahkeme marifetiyle Dede Mustafa Bey'in evine gidilerek gizli saklı ne varsa hepsinin tek tek tespit edilip kayıt altına alınmasını emretmektedir (AŞS, 560/123)[3]. Ayrıca daha sonra gönderilen bir başka ferman da da geri kalanı alacaklılara ödenmek şartıyla 12.500 kuruşun Dede Mustafa Bey'in vârislerine bağışlanması konu edilmektedir. Bu maksatla Dede Mustafa Bey'in muhallefâtından bir kısmının "Sûk-ı Sultânî"[4]de satışa çıkarılarak alacaklılarına ödenmesi emredilmektedir (AŞS, 560/123).

Tereke kayıtlarında kahir ekseriyetle gördüğümüz vârislerin kimler olduğu bilgisinin Dede Mustafa Bey'in terekesinde bulunmaması dolayısı ile onun ailevi durumu hakkında az da olsa bilgi sahibi olamamaktayız. Yani kaç eşi ve çocuğu olduğunu, bunların isimlerini; çocuklarının yaş özelliklerini, cinsiyetlerini vs. öğrenmek mümkün olamamaktadır.

Tereke kaydında her ne kadar Dede Mustafa Bey'in eşi veya eşleri hakkında net bir bilgi verilmemekle birlikte "zevcesi müteveffiyeden intikâl eden" 9.606,5 kuruşluk hissesi ve yine hayatta olan zevcesi Fatma Hatun'a 1.500 kuruş borcunun bulunmasından anlaşıldığı kadarıyla kendisinden daha önce vefat etmiş bir eşi olduğu ve eski eşi hayatta iken veya öldükten sonra ikinci bir evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Terekesinden geride bıraktığı yetimleri için pay tahsis edilmesi talepleri dikkate alındığında birden fazla çocuk sahibi olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak bu çocuklar içerisinde sadece 4.500 kuruş borcu olan oğlu Ali Bey'in ismi alacaklıları arasında zikredilmektedir.

Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı hakkında bilgi edindiğimiz iki belgede verilen rakamlar arasında bir farklılık dikkat çekmektedir. Muhallefâtın bir an önce tespit ve tescil edilerek defterinin İstanbul'a gönderilmesini emreden bir fermanda Dede Mustafa Bey'in mal varlığı toplamı 110.139 kuruş, borçları toplamı 143.541 kuruş olarak belirtilirken (C.ML. 540/22209); terekenin ayrıntılı olarak belirtildiği belgede ise mal varlığı toplamı 121.445 kuruş, borçları toplamı 143.866 kuruş olarak kayıtlıdır (AŞS, 560/123)[5]. Birincisine göre borcu terekesinden 33.402 kuruş daha fazla iken ikinci belgeye göre bu fark 22.421 kuruştur. Tereke toplamındaki bu fark, Dede Mustafa Bey'in çiftliklerinden birisini hayatta iken oğlu Ali Bey'e hîbe ve temlik etmiş olmasına rağmen (C.ML. 540/22209) kendi üzerinde görünüyormuş gibi kayıt edilmesiyle ilgili olabilir. Her halükarda Dede Mustafa Bey'in mal varlığı, borcunu ödemeye iktifa etmemekle birlikte, yetimlerinin mağdur olmamaları için muhallefâttan hisse talebinde bulunulmuş olması da dikkat çekicidir.

[2] Belge tarihi 15 Zilkade 1231 (7 Ekim 1816) olması gerekirken sehven, 15 Zilkade 1221 (24 Ocak 1807) olarak yazılmıştır.
[3] Ayrıca bkz., AŞS, 560/69 (27 Rebîulâhir 1231 / 27 Mart 1816). Belgede maktûl Dede Mustafa Bey için "şakî" ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir.
[4] Mezat yeri.
[5] Tereke dökümünün ayrıntılı olarak verildiği belgedeki rakamların toplamları arasında da bazı tutarsızlıklar görülmektedir. İleride verilecek bilgilerde ve tereke dökümünün yer aldığı tablolarda, bu durum dikkate alınarak, (*) işareti ile belirtilecektir.

Bu talep, vârislerin alacaklılarını razı etmek şartıyla ve devlete terekeden ödenmesi icap eden 12.500 kuruşluk "bedel-i in'âm" affedilmek suretiyle kabul görmüştür (C.ML. 540/22209).

Dede Mustafa Bey'in tespit ve tahrir edilen muhallefâtını genel hatlarıyla şu şekilde tasnif edebiliriz:

Tablo 1: Dede Mustafa Bey'in Muhallefâtının Genel Dağılımı

Muhallefâtın türü	**Değeri (kuruş)**	**%**
Gayrimenkulleri, gayrimenkul hisseleri ve cariyeleri	27.806,5	23
Altınları ve bazı süs eşyaları	1.818	1,5
Atları ve at takımları	1.420	1,17
Silahları	1.704,5	1,41
Kumaş ve giyim eşyaları	7.144,5	5,92
Ev eşyaları	4.324	3,58
Alacakları	76.277,5	63,3
Tereke toplamı	**120.495***	
Borçlar toplamı	**144.110,5****	
Terekesinin karşılayamadığı borç miktarı	**23.615,5**	

Grafik 1: Dede Mustafa Bey'in Muhallefâtının Genel Dağılımı

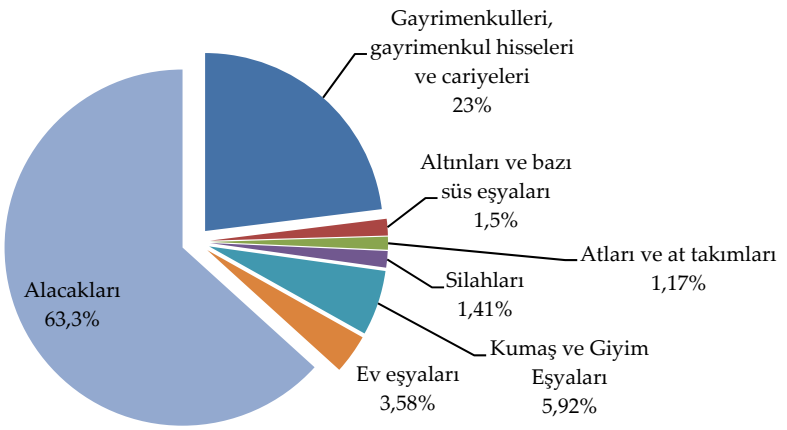

Yukarıdaki tablo ve grafikte görüldüğü üzere Dede Mustafa Bey'in muhallefâtının %63,3 gibi çok büyük bir miktarını alacakları oluşturmaktadır. Bunun haricindeki diğer bütün mal varlığı, toplam muhallefâtının ancak %36,7'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Bu dilim içerisinde %23'lük bir oranla gayrimenkulleri, gayrimenkul hisseleri ve cariyeleri ilk sırayı alırken, daha sonra %5,92'lik oranla kumaş ve giyim eşyaları, %3,58 ile ev eşyaları, %1,5 ile altınları ve bazı süs eşyaları ve %1,41 ile silahları yer almaktadır. Dede Mustafa Bey'in muhallefâtının %1,17 gibi çok cüzi bir kısmını da at ve at takımları oluşturmaktadır. Bu tasnifin ayrıntılarını şu şekilde inceleyebiliriz.

a. Gayrimenkulleri, Gayrimenkul Hisseleri ve Cariyeleri

Dede Mustafa Bey'in sahip olduğu gayrimenkulleri çok fazla olmayıp bir ev ve bir miktar çiftlik hissesinden ibarettir. Evin hangi mahalle veya muhitte yer aldığı, evsafı ve müştemilatı hakkında herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte sadece "hâriciye ve dâhiliye mülk-i menzil" şeklinde tavsîf edilmiştir. Bu vasıflandırmadan anlaşıldığı kadarıyla, bir avlu içerisinde daimi yaşam alanı olan ev ile birlikte kiler, ahır, anbar, kenef, samanhane, odunhane, çardak gibi müştemilatın da mevcudiyeti muhtemeldir. Evin, 15.000 kuruşluk fiyatı dikkate alındığında oldukça büyük bir ev olduğu tahmin edilmektedir[6].

* Belgede 121.445 kuruş olarak kayıtlıdır. Bkz., AŞS, 560/123 (15 Zilkade 1231 / 7 Ekim 1816).
** Belgedeki rakamlara göre toplam 143.866 kuruştur. Bkz., AŞS, 560/123 (15 Zilkade 1231 / 7 Ekim 1816).
[6] Aynı tarihlerde İmaret mahallesinde vasat bir ev fiyatının 3.000 kuruş olduğu (bkz. AŞS, 560/83 (15 Rebîulevvel 1231 / 14 Şubat 1816) dikkate alınırsa Dede Mustafa Bey'in 15.000 kuruş değerindeki evinin bir hayli büyük ve donanımlı olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca terekede, 16 adet pencere perdesinin mevcudiyeti de bu evin hayli büyük bir ev olduğunu teyid edici mahiyettedir. Aslında Dede Bey'in terekesinde "hâriciye ve dâhiliye mülk-i menzil" olarak tavsif edilen bu meskenin sıradan bir evden ziyade mutasarrıfın ikamet ettiği bir konak olup daha sonra tamir ettirilmek üzere Dede Bey'in yetimlerine tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Bkz., C.DH. 73/3620 (7 Şaban 1235 / 20 Mayıs 1820).

Elpirek köyünde 2.000 kuruşluk bir çiftlik hissesine sahip olan Dede Mustafa Bey'in bu hissesinin yüzdelik oranı ve diğer hissedarların kimler olduğu belirtilmemektedir. Bunun, babası Süleyman Paşa'dan mevrûs olması muhtemeldir.

Dede Mustafa Bey'in ayrıca, kendisinden daha önce vefat eden eşinden intikal etmiş 9.606,5 kuruş değerinde gayrimenkul hissesi de bulunmaktadır.

Dede Mustafa Bey'in iki tane de Hatice ve Reb'iyye isimlerinde zenci cariyesi bulunmaktaydı ki bunların terekede belirtilen değeri 1.200 kuruş idi.

Tablo 2: Dede Mustafa Bey'in Gayrimenkulleri, Gayrimenkul Hisseleri ve Cariyeleri

Türü	Miktarı	Değeri (kuruş)
Hâriciye ve dâhiliye mülk-i menzil	-	15.000
Elpirek köyünde çiftlik hissesi	-	2.000
Zevcesi müteveffiyeden intikal eden hissesi	-	9.606,5
Zengi (zenci) Hadice ve Reb'iyye	2 adet	1.200
Toplam		**27.806,5**

b. Altın Paraları ve Gümüş Aksamlı Aksesuarları

Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde, toplam 896 kuruş değerinde 64 adet Yaldız Altını, 91 kuruş değerinde 8 adet Macar Altını ve 240 kuruş değerinde 30 adet Mahbûb-ı İslambol (n.d. İslambol Altını) olmak üzere yerli ve yabancı altın paraları da mevcuttu[7].

Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde, "sırma harç" olarak tesmiye olunan altın suyuna batırılarak yaldızlanmış ya da yaldızsız ince gümüş telden elbise üzerine süs için işlenen veya dikilen kaytan vs. (Şemseddin Sâmî, 1317, 577) türünden bazı değerli aksesuarları da yer almakta idi.

Dede Mustafa Bey'in altın paraları ve gümüş aksamlı aksesuarlarının toplam değeri 1.818 kuruş idi.

Tablo 3: Dede Mustafa Bey'in Altın Paraları ve Bazı Süs Eşyaları

Türü	Miktarı	Değeri (kuruş)
Yaldız Altını	64 adet	896
Macar Altını	8 adet	91
Mahbûb-ı İslambol	30 adet	240
Marangoz (مرنقوض) sırma harç	102,5 miskal	180
Yaldız sırma harç	293 miskal	411
Toplam		**1.818**

c. Atları ve At Takımları

Dede Mustafa Bey'in kayıtlara geçen üç adet atı vardı. Bunlar, her biri 150'şer kuruş değerinde birer adet kır ve al at ile 500 kuruş değerinde bir adet kulaksız at idi. Bu atları için kullandığı bazı at takımları ise sahtiyan şeridinden örme at başlığı olarak tarif edilen iki adet sim (gümüş) lebeb (Şemseddin Sâmî, 1317, 1237); birisi müsta'mel iki Erzurum rahtı[8] ve bir adet Mısır taklidi eğer ile dört adet köhne eğerden ibaretti.

Dede Mustafa Bey'in atları ve at takımlarının terekesi içerisindeki değeri 1.420 kuruş idi.

Kayıtlarda Dede Mustafa Bey'in yukarıda bahsi geçen Elpirek köyündeki çiftlik hissesi haricinde şahsına ait herhangi bir çiftliği bulunmamaktadır. Bu sebepten olsa gerek ki birkaç at haricinde büyük ya da küçükbaş hayvanı da yoktur.

Tablo 4: Dede Mustafa Bey'in Atları ve At Takımları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Kır at	1	150
Kulaksız at	1	500
Al at	1	150
Sim lebeb başlık	1	450
Sim lebeb	1	40
Erzurum rahtı	1	40
Müsta'mel Erzurum rahtı	1	20
Mısır taklidi eğer	1	70
Köhne eğer	4	
Toplam		**1.420**

[7] Ait oldukları dönem itibarıyla diğer paralara göre oldukça kıymetli olan bu altınların rayiç değerleri için bkz. (Güneş, 1999, 94).
[8] At takımı.

d. Silahları

Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde yerli ve yabancı muhtelif tür ve evsafta silahlar da mevcuttu. Bunlar içerisinde tüfek ve tabanca türünden ateşli silahlar başta gelmektedir. Bir kısmı gümüş kaplamalı, bir kısmı sade olmak üzere toplam yedi tane tüfeği vardı. Gümüş veya gümüş kaplamalı tüfekler, Acemkâri sim tüfenk, İslimye hâresi[9] simli tüfenk, Deliormankâri simli tüfenk; sade tüfekler de kara takım tüfenk, İslambolkâri tüfenk, Şişhane tüfenk, Arnabudkâri tavîl tüfenk gibi türlerden ibaret idi. Dede Mustafa Bey'in birisi gümüş, bir diğeri Karahisar yapımı oldukça değerli iki adet tabancası vardı. Kesici silahlar içerisinde ise bir adet tabak kılıç ve dört adet simli Yatağan bıçağı yer almaktaydı.

Tablo 5: Dede Mustafa Bey'in Silahları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Acemkâri sim tüfenk	1	231
İslimye haresi simli tüfenk	1	80
Deliormankâri simli tüfenk	1	23
Kara takım tüfenk	1	30
Sim tabanca çift	1	220
İslambolkâri tüfenk	1	90
Şişhane tüfenk	1	80
Arnabudkâri tavîl tüfenk	1	100
Simli Yatağan bıçağı	4	300
Karahisarkâri piştov çift	1	350,5
Tabak kılıç	1	200
Toplam		**1.704,5**

e. Kumaşları ve Giyim Eşyaları

Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde yerli ve yabancı pek çok türden kumaşlar ve bir kısmı bu kumaşlardan mamul kıyafetler mevcuttu. Sahip olduğu kumaşların miktar ve parasal değerleri açısından orta halli bir kumaş tüccarından daha zengin bir varlığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kumaş türleri, pamuklu (Şam alacası[10], Diyarbakır alacası, Hindkâri[11] basma, Hindkâri kutnu[12]); ipekli (Hindkâri gezi[13], Elvan gezi, Hindkâri sevâhî[14], Halebkâri sevâhî, beyaz abânî[15]) ve pamuk-ipek karışımı (Hindkâri şitarî[16], Bursakâri şitârî) kumaşlardan oluşmaktaydı.

Dede Mustafa Bey'in kıyafetleri içerisinde başlıklar (cedîd destâr[17], Köprü destârı); eski ve yeni entariler (müsta'mel entari, göğez[18] sevâhî entari, şal taklidi entari, müsta'mel sevâhî entari); şalvar ve çağşırlar[19] (cedîd çuka[20] çağşır, uçkurlu çuka şalvar); cübbe ve binişler[21] (müsta'mel çuka cübbe, sandallı çuka cübbe, köhne şâlî[22] biniş); nakışlı ve muhtelif renklerde şallar (münakkaş ruzânî[23] şal, turuncu Mağrib şalı, Lahor şal) bulunmakta idi.

Dede Mustafa Bey'in kıyafetleri içerisinde hem çeşitlilik hem de değer bakımından kürkler önemli bir yer tutmakta idi. Bunlar içerisinde en pahalısı olan samur kürkler (2 adet semmûr biniş kürk, semmûr cübbe kürk, semmûr kuyruk kürk) çoğunluğu oluşturmaktaydı. Nispeten daha ucuz olan nâfe[24] kürk (Azak nâfesi biniş kürk, köhne nâfe kürk); kakum[25] kürk (kakum cübbe kürk, kakum sade tulum kürk) ve kısakulak kürk olarak tabir edilen kürkleri de vardı. Muhtemelen bu kürklerini muhafaza etmek amacıyla kullandığı bir de köhne yani eski "kürk kabı" vardı.

---

[9] Hâre: Kumaş, kağıt ve demir vs üzerindeki dalgalı çizgiler. Bkz., (Şemseddin Sâmî, 1317, 567).
[10] Genellikle ensiz, dayanıklı ve kıymetli bir nevi pamuklu kumaş. Bkz., (Pakalın, 1993, 43).
[11] Hint işi, Hint yapımı.
[12] Genelde pamuklu dokumalara verilen bir isim olmakla birlikte, bir yüzü ipekli, diğer yüzü pamuklu bir kumaş türü için de kullanılmakta idi. Bkz., (Özen, 1982, 324).
[13] Genellikle entari ve cübbe imalinde kullanılan, bir arşın eninde ipekli bir tür kumaş. Bkz., (Arseven, 1947, 632).
[14] Çeşitli süslerle, ipek ve klaptanla dokunmuş bir tür kumaş. Bkz., (Özbel, 1949, 21).
[15] Üstünde sarı ipekle işlemeler bulunan, turuncuya çalan ve genellikle Osmanlılarda tüccar ve esnaf tarafından sarık olarak kullanılan bir çeşit kumaş. Bkz., (İslimyeli, 1973, 12).
[16] (N.d. çitârî). İpekle karışık pamuk ipliği ile sarı ve kırmızı çubuklu olarak dokunan bir kumaş türü. Bkz., (Yediyıldız, 1983, 273).
[17] Bir tür sarık. Bkz., (Şemseddin Sâmî, 1317, 609).
[18] Koyu ve az mora çalar kırmızı renk. Bkz., (Şemseddin Sâmî, 1317, 1209).
[19] Bir tür şalvar.
[20] Yünden dokunmuş bir nevi sık ve tok kumaş. Bkz., (Yatman, 1945, 67).
[21] Cübbeden daha geniş ve kolları daha uzun bir giyecek. Bkz., (Pakalın, 1993, 235).
[22] Tiftikten dokunan ince ve kıymetli bir yünlü kumaş. Bkz., (Arseven, 1952, 1862).
[23] (N. d. rûzenî/revzenî). İpekten, elde dokunmuş, çiçekli ve Hindkâri bir nevi kumaş. Bkz., (Özen, 1982, 330).
[24] Tilki vs. hayvanların göbek tarafından çıkan kürk. Bkz., (Şemseddin Sâmî, 1317, 1449).
[25] Kuzey bölgelerde yaşayan, sansara benzer, siyah kuyruklu, derisi çok makbul bir hayvan. Bkz., (Devellioğlu, 1992, 580).

Dede Mustafa Bey'in bu kadar çeşit ve değerdeki kumaş ve kıyafetlerinin mevcudiyeti dikkate alındığında şık giyinmeyi seven bir kişi olduğu tahmin edilebilir. Ancak bu kıyafetlerin hangilerinin günlük hayatta kullandığına dair yeterli bilgiye sahip değiliz.

Dede Mustafa Bey'in kumaş ve giyim eşyalarının toplam değeri 7.144,5 kuruş olup, bu rakam bütün muhallefâtı içerisinde %6'ya yakın bir oranı teşkil etmektedir.

Tablo 6: Dede Mustafa Bey'in Kumaşları ve Giyim Eşyaları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)	Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Cedîd çuka çağşır	1	62	Köhne şâlî biniş	1	19
Köhne kürk kabı	1	10	Müsta'mel çuka cübbe	1	32,5
Müsta'mel entari	1	40	Şemş(s)eli kabut mea başlık	1	550
Köhne nâfe kürk	1	40	Çuka şalvar mea uçkur	1	150
Şam alacası top	2	60	Göğez sevâhî entari	1	70
Hindkâri gezi	2	100	Şal taklidi entari	1	30
Elvan gezi top	2	50	Def'a sevâhî entari	1	100
Hindkâri şitari	3	150	Azak nâfesi biniş kürk	1	216
Hindkâri kutnu	1	60	Semmûr biniş kürk	1	500
Hindkâri basma	1	15	Semmûr cübbe kürk	1	500
Münakkaş ruzânî şal	1	100	Kakum cübbe kürk	1	150
Turuncu Mağrib şalı	1	150	Kakum sade tulum kürk	1	91
Cedîd destâr	1	600	Müsta'mel sevâhî entari	1	50
Köprü destârı	4	60	Diyarbakır alacası	1	12
Beyaz abânî	1	12	Lahor şal	1	700
Halebkâri sevâhî	3	320	Kısakulak kürk	1	50
Hindkâri sevâhî	5	730	Semmûr biniş kürk	1	450
Def'a Halebkâri sevâhî	4	200	Semmûr kuyruk kürk	1	550
Halebkâri çiçekli	2	30	Sandallı çuka cübbe	1	85
Bursakâri şitârî	1	50			
Toplam: 7.144,5 kuruş					

f. Ev Eşyaları

Kullanılan ev eşyaları ait olduğu şahsın günlük hayatını yansıtması açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan Dede Mustafa Bey'in evinde kullandığı eşyaların tür ve evsafı dikkate alınarak günlük hayatı hakkında az da olsa bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde yer alan ev eşyalarını yatak takımları, mefruşat ve mutfak eşyaları türünden bir tasnife tabi tutarak inceleyebiliriz:

ı- Yatak Takımları

Dede Mustafa Bey'in evinde kullandığı yatak eşyaları, her evde mevcut olan yastık, yorgan ve çarşaflardan ibaretti. Yastıklar genellikle kaplandıkları kumaş ve içine konan malzeme itibarıyla isimlendirilmekte idi. Bunlar içerisinde kadife kaplı ve içerisi yünle doldurulmuş olanları çoğunlukta idi. Yastıklara göre yorgan ve çarşaf tür ve sayıları daha az idi. Birkaç tanesi basma, bir tanesi de üzeri ince nakışlı ince bir kumaş olan sûzenî (Büngül, 1939, 212) ile kaplanmış beş altı adet yorgan mevcuttu. Hepsi de ham ipekten bazen de pamuk karıştırılarak yapılan bir tür yerli kumaş olan bürüncükten (Özen, 1982, 306) mamul altı adet de çarşaf vardı.

Dede Mustafa Bey'in yatak eşyaları içerisinde büyük ihtimalle döşek olarak kullanılan şilteler de vardı. Hem döşek hem de minder anlamında kullanılan şilte, eşyalar içerisinde döşek geçmediğine göre döşek anlamında kullanılmış olmalıdır. Çoğu kırmızı ve pembe renkli en az yedi adet şilte mevcuttu.

ıı- Mefruşat

Mefruşat eşyası içerisinde sayısal açıdan yastık ve minderler başı çekmektedir. Yastıklar içerisinde sedir ve koltuk yastıkları; minderler içerisinde de muhtemelen sedir yastıklarının takımı olarak sedir minderleri ve ayrıca genellikle kebir (büyük) ebatta yan minderleri yer almaktaydı. Yine bir tür minder olan mak'adların da çuka, basma ve ihram[26] olarak nitelendirilen pek çok türleri bulunmakta idi.

Yer sergisi olarak çoğu müsta'mel (kullanılmış); bir kısmı yeni olmak üzere en az 14 adet kilim vardı. Ayrıca hasır, muşamma' ile orta döşemesi, orta keçesi olarak isimlendirilen yer sergileri de kullanılmakta idi. Yer sergisi olarak halının hiç olmaması dikkat çekicidir.

[26] Sedire veya yere serilen yün yaygı. Bkz., (Devellioğlu, 1992, 499).

Mefruşat eşyası içerisinde perdeler de bulunmakta idi. 16 adet sade pencere perdesi, 3 adet de çuka kapı perdesi vardı.

Her Müslüman'ın evinde olduğu gibi Dede Mustafa Bey'in evinde de üç adet eski seccadesi vardı.

Tablo 7: Dede Mustafa Bey'in Yatak Takımları ve Mefruşatı

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)	Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Kadife yastık	18	250	Köhne kilim		25
Kırmızı çuka mak'ad	5	150	Muşamma'		
Sedir minderleri	4	20	Yorgan, yastık, kilim, şilte		40
Sedir yastığı	4	120	Köhne çuka mak'ad	3	50
Kebir yan minderi	5	200	Köhne basma yorgan	1	10
Müsta'mel orta döşemesi	2	50	Mak'ad kilimi	1	10
Köhne seccade	3	25	Büründük çarşaf	6	30
Sade pencere perdesi	16	40	Basma mak'ad	3	25
Çuka kapı perdesi	3	25	Yastık	3	
Kebir oda muşamması	1	5	Sofra takımı ve yaka makraması		25
Orta keçesi ve köhne yorgan	-	45	Cedid kilim	1	135,5
Kebir oda takımı	min haysi'l-mecmû'	300	Müsta'mel kilim	8	
Kırmızı şilte	4	40	Pembe şilte ve kadife yastık	3	25
Yün memlü yastık	11	50	Kebir minder	1	45
Mefrûşât kilim	2	15	Mısır hasırı	1	
İhrâm mak'ad	3	50	Köhne minder ve yastık	8	25
Sedir minderi	3	40	Hamam evi takımı	Min haysi'l-mecmu'	100
Yüz yastığı	3	20	Oda zarı	1	80
Koltuk yastığı	4	40	Yeşil tahta sanduka	1	15
Kebir yan minderi	3	100			
Basma yorgan	1	30			
Süzânî yorgan	1				
Toplam: 2.255,5 kuruş					

III- Mutfak Eşyaları

Dede Bey'in mutfak eşyaları içerisinde "evân-ı nühâsiyye" olarak isimlendirilen bakır kap-kacaklar bu gruptaki eşyalar arasında maddi açıdan başı çekmektedir. Ancak bu eşyaların ayrıntısı belirtilmediği gibi miktarları da toplam ağırlık nevinden[27] verildiği için bunların tür ve işlevleri açısından yeterli bilgi edinememekteyiz.

O dönemlerde pek çok terekede olduğu gibi Dede Mustafa Bey'in terekesinde de kahve ile ilgili eşyalar mevcuttur. Bunlar içerisinde kahve ibriği; güğümü, cezvesi ve bir kısmı gümüşten mamul Avusturya malı fincanlar ile bu fincanların içine konulduğu zarflar yer almaktadır. Bir büyük meydan sinisi, yerli ve yabancı (Hollanda ve Avusturya mamulü) tabaklar, sahanlar, mercanlı ve som[28] beyaz iki deste kaşık, billur tabak, kâse ve bardaklar terekede yer alan diğer bazı eşyalar idi.

Tablo 8: Dede Mustafa Bey'in Mutfak Eşyaları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)	Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Evân-ı nühâsiyye	161 kıyye	644	Feleb(m)enkkâri tabak	5	50
Kebir meydan sinisi	1	60	Billur hoşab kasesi	8	64
Kahve ibriği	-	-	Billur su bardağı	8	20
Sofra takımı ve yaka makraması		25	Meksûr Kütahya tabağı	15	10
Sim tuzluk	1	10	Mercanlı kaşık deste	1	15
Peçkâri fincan mea sim zarf	10	55	Som beyaz kaşık deste	1	50
Kahve güğümü ve yedek ve cezve		20	Mengeleli sefer tası	2	35
Futa (peştamal) ve şeker kutuları (?)	-	16	Kuşhane sahanı ve su tası	6	25
Billur tas ve iftariye tabak	7	14	Sim kutu ta'bir olunur palaska		76,5
Peçkâri tabak	8	40	Peçkâri fincan mea zarf	10	10
İftâriye tabak	10	15			
Toplam: 1.254,5 kuruş					

[27] Birim ağırlığı 1.282 gr'a tekabül eden kıyye cinsinden.
[28] Fil dişinin özü denilen, fil dişi gibi bir diştir. Bkz., (Büngül, 1939, 211).

Tablo 9: Dede Mustafa Bey'in Bazı Şahsi Eşyaları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Duhan tablası	21	8
Duhan çubuğu	14	537
Sim enfiye kutusu	1	
Nargüle		
Toplam		**565**

Tablo 10: Dede Mustafa Bey'in Temizlik, Aydınlatma vd. Bazı Eşyaları

Türü	Miktarı (adet)	Değeri (kuruş)
Leğen mea ibrik	2	20
Kebir abdest leğeni	1	15
Bakır mangal mea tahta	1	25
Köhne bakır fener	1	5
Şamdan mea tabla	2	14
Pîştahta[29] dividi	1	15
Eğserân[30]	-	-
Kapı kolu	1	50
Çadır	-	100
Ud (عود)[31] ile kurs (قورص) ?	Bir miktar	30
Toplam		**274**

g. Alacakları

Tablo 11: Dede Mustafa Bey'in Alacakları

Türü	Miktarı	Değeri (kuruş)
Zimemât-ı müteferrika (bâ-temessük)		75.800
Senir karyesinden darı kıymetinden		357,5
Paşa karyesinden şaîr (arpa)	30 kile[32]	120
Toplam		**76.277,5**

h. Cenaze ve Tereke Kayıt Masrafları ile Bazı Devlet Adamlarına Olan Borçları

Ölenlerin terekesi tanzim edilirken sadece mal varlıkları değil aynı zamanda varsa, devlete ve/veya şahıslara olan borcu da tespit edilerek tereke defterine kayıt ediliyordu. Evvela cenazenin defin masrafı daha sonra terekenin düzenlenmesi dolayısıyla hasıl olan harç ve masraflar kayda geçiriliyordu. Devlete olan borçlar, diğer borçlardan öncelikli olarak tespit edilip, terekeden tahsil edildikten sonra kalan meblağdan diğer borçlar ödeniyordu. Eğer tereke, borçları karşılayamayacak miktarda ise o zaman devlete ait borçlar tahsil edildikten sonra arta kalan meblağ alacaklılara, alacakları miktarlar nispetinde tevzi ediliyordu.

Borcunu karşılayamayacak durumda olan Dede Mustafa Bey'in terekesinde de bu uygulama söz konusudur. Aşağıdaki tabloda Dede Mustafa Bey'in cenaze masrafları, terekesinin tanziminden mütevellid harç ve masraflar ile görevi icabı bazı devlet adamları ve yöneticilere olan borçları yer almaktadır.

Tablo 12: Cenaze ve Tereke Kayıt Masrafları ile Bazı Devlet Adamlarına Olan Borçları

Türü	Miktarı (kuruş)
Techîz ve tekfîn	100
Dellâliyye ve hammâliyye	120
Bedel-i in'âm-ı cânib-i mîrîyye ve hidmet-i mübâşiriyye	35.000
Bâ-emr-i âlî güherçile mîrîsi için Serdarzâde Ahmed Ağa'ya[33]	7.000
Bâ-emr-i âlî Râgıb Paşa hazretlerine verilen	1.600
Sâbık Anadolu Kadıaskeri efendi cânibinden tahrîre memur Şevki Efendi'ye	3.500
Bâ-emr-i âlî muhallefâta gelen zâim ağaya	550
Hâlâ Karahisar-ı Sâhib Mutasarrıfı Mahmud Paşa hazretlerinin bâ-defter-i müfredât masrafları	4.000

[29] Çekmece, küçük sandık. Bkz., (Devellioğlu, 1992, 1040).
[30] Çiviler. Bkz., (Şemseddin Sâmî, 1317, 147).
[31] Genellikle tespih yapımında kullanılan bir tür ağaç. Bkz., (Büngül, 1939, 181).
[32] 1 İstanbul kilesi = 25,7 kg'dır.
[33] İstanbul Baruthanesi için Karahisar-ı Sahip sancağından tertip edilen 20.000 kıyye güherçile bedelinden 6.985 kuruşu Dede Mustafa Bey'in zimmetinde kalmış olup, bu meblağ Dede Bey'in terekesinden tahsil edilerek Serdarzâde Ahmed Ağa'ya teslim edilmiştir. Bkz., C.AS. 817/34733 (14 Ramazan 1231 /8 Ağustos 1816).

Toplam	51.870

1. Dede Mustafa Bey'in Muhtelif Kişilere Olan Borçları

Dede Mustafa Bey'in eşraftan, ayandan, esnaftan, yakın akrabasından, köylülerden ve gayrimüslimlerden pek çok kişiye borcu olduğu anlaşılmaktadır. Alacaklılar içerisinde en büyük meblağ İstanbul'da Vâlide Hanı'nda kalan Sarraf Kirkor'a aittir. Terekede 31.000 kuruş alacağı görülen Kirkor'un aslında alacağının bu miktardan daha da fazla olduğu anlaşılıyor. Nitekim Kirkor, terekenin tanziminden yaklaşık 2-3 ay öncesinde Dersaadet'e yazdığı arzuhalinde, 1228 (M. 1813) senesinden beri maktûl Dede Mustafa Bey zimmetinde birikmiş 32.500 kuruş alacağı olduğunu, ancak mirasçıların bu parayı ödemediklerini ifade etmiş, bunun üzerine borcunun ödenmesi hususunda Karahisar-ı Sahib kadısına ferman gönderilmiştir (AŞS, 560/95).

Tablo 13: Dede Mustafa Bey'in Muhtelif Kişilere Olan Borçları

Borçlu olduğu kişi	Miktarı (kuruş)	Borçlu olduğu kişi	Miktarı (kuruş)
Hamza Efendizâde Arif Ağa'ya kürk pahasından	450	Muhzırzâde Hacı Ahmed Efendi'ye	68
Ömerzâdelere	12.169,5	Bağçevan esnafına	171,5
Şapçı Seyyid Hacı Hasan'a	1.100	Kasab esnafına	470,5
İhtisâb Ebubekir'e	1.918	Kebabcı Seyyid Hasan'a	231
Benderlizâde Hacı Ömer Ağa'ya	2.280	Yörükzâde Molla Abdurrahman'a	1.176,5
Nalband Deli Süleyman'a	125	Sâbık Kaymakam Yusuf Efendi'ye	256
Asitâne-i Aliyye'de Vâlide Hanı'nda mütemekkin Sarraf Kirkor'a	31.000	Adalı Hacı Mehmed'e	595
Duhancı Hacı Memişzâde Hafız'a	118	Papazoğlu Mağdesi Toros zimmîye	409
Duhancı Hacı Osman'a	1.000	Mağdesi Hayrabet zimmîye	2.462
Semerci Hamza Beşe'ye	100	Zevcesi Fatma Hatun'a	1.500
Keçeci esnafına	70	Oğlu Ali Bey'e	4.500
Hark-ı Kebîr mütevellisi Mehmed Efendi'ye	1.186	Salih Ağa'ya	4.157
Bayatlı Hacı Ali	94	Kardeşi Cafer Bey'e değirmen icârından	5.210
Mollazâde Abdurrahman Ağa'ya	458	Sâbık Anadolu Valisi Şakir Ahmed Paşa hazretlerinin a'şâr kıymeti olmak üzere Çay a'yânı Latifzâde Hacı marifetiyle müteveffâ-yı mezbûrun (Dede Bey'in) ahz eylediği mebâliğ	2.874,5
Mumcubaşı Cırıkoğlu Mustafa'ya	585,5	Aşağı Karabağı Aşireti'nden Hacı Sadullah elinden	1.516,5
Gümüşzâde Hacı Bekir Ağa'ya	8.275	Sincanlı kazasına tâbi Halı karyesinden	138
Sarı Hacı Ali'ye	3.250	Balmahmud karyesinden	145
Sa'dizâdelere	163,5	Harmanlı karyesinden	82
Hacı Odabaşızâde Hacı Ali'ye	504,5	Feleli karyesinden	40
Pederi Hacı Odabaşı'ya	1.491		
Toplam: 92.340,5 kuruş*			

Sonuç

18. yüzyılın ortalarından itibaren ayan ve mütesellim olarak Karahisar-ı Sahib'in yönetiminde önemli rol oynayan Turunçzâde hanedanına mensup olan Dede Mustafa Bey, vezirliğe kadar yükselerek hem Karahisar-ı Sahib'in hem de diğer bazı sancakların yönetiminde görev alan babası Süleyman Paşa'nın da nüfuzu ile 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl başlarında kısa sürelerle müteaddid defalar mütesellimlik ve ayanlık yapmıştır. Ancak babasının ölümü ile birlikte uzun süre Karahisar-ı Sahib'in yönetiminden uzak kalmıştır. Son olarak Karahisar-ı Sahib'e mutasarrıf olarak atanan Sert Mahmud Paşa tarafından mütesellimliğe getirilen Dede Mustafa Bey, halkın bitmek bilmeyen şikayetleri sonucunda azil ve idam edilmiştir.

İdamını müteakip muhallefâtı devlet tarafından müsadere edilmek üzere bütün mal varlığı tahkik ve tespit edilerek kayıt altına alınıp, tanzim edilen muhallefât defteri İstanbul'a gönderilmiştir.

* Belgede, 91.996 kuruş olarak kayıtlıdır. Bkz., AŞS, 560/123 (15 Zilkade 1231 / 7 Ekim 1816).

Borçları muhallefâtından fazla olan Dede Mustafa Bey'in çocuklarının mağdur edilmemeleri için muhallefâtından bir miktarının bunlara bağışlanması talebine karşılık alacaklıların razı edilmesi şartıyla buna müsaade edilmiştir.

Büyük meblağlardaki alacaklarına rağmen, bu alacakların iki katı kadar borcu olan Dede Mustafa Bey'in muhallefâtı içerisinde gayrimenkul ve gayrimenkul hisseleri en büyük dilimi oluştururken daha sonra kumaşları ve giyim eşyaları, ev eşyaları, altın paraları ve bazı aksesuarları, silahları, atları ve at takımları yer almaktadır.

Giyim hususu hariç tutulacak olursa, genel anlamda bilhassa ev eşyalarının nicel ve nitel hususiyetleri açısından Dede Mustafa Bey'in nispeten mütevazı bir hayat yaşadığı tahmin edilmektedir. Döneminde ayanlık yapmış olan diğer bazı ayanların muhallefâtıyla mukayese edildiğinde sahip olduğu servet açısından daha düşük bir seviyede olduğu söylenebilir. Bu durum kendisinin diğer bazı ayanlar kadar uzun süreli görevde kalmaması ile ilgili olabilir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Vesikaları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Askeriye (C.AS) 817/34733.

Cevdet Dahiliye (C.DH) 73/3620.

Cevdet Maliye (C.ML) 540/22209.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT) 766/36108.

Hatt-ı Hümâyûn (HAT) 494/24257.

Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri (AŞS)

560/14; 560/41; 560/47; 560/48; 560/61; 560/69; 560/83; 560/95; 560/123; 584/8; 584/40; 584/47; 584/56; 584/63.

B. Araştırma ve İncelemeler

Arseven, Celal Esad (1947). *Sanat Ansiklopedisi*. (c. II., s. 632), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arseven, Celal Esad (1952). *Sanat Ansiklopedisi*. (c. IV., s. 1862), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Büngül, Nureddin Rüştü (1939). *Eski Eserler Ansiklopedisi.* (s. 212), İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi.

Devellioğlu, Ferit (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Gönçer, Süleyman (1991). *Afyon İli Tarihi*. C. II. Afyon.

Güneş, Mehmet (1999). XIX. Yüzyıl Başlarında Afyon'da Fiyatlar (1806-1830). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. I, S. 2, s. 91-106.

İslimyeli, Nüzhet (1973). *Sanat Terimleri Ansiklopedisi*. (c. I., s. 12), Ankara: Ankara Sanat Yayınları.

Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî*, C. III. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Mollaoğlu, Hüseyin Cahit (1962). Şecerem. *Kudret Gazetesi*, S. 70-71 (18-20 Ağustos 1962).

Ölmez, Yalçın (1991). *Karahisar-ı Sahib Sancağında Âyanlık Müessesesi (1784-1848)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özbel, Kenan (1949). *El Sanatları III, Eski Türk Kumaşları*. Ankara: CHP Halk Evleri Bürosu Yayınları.

Özen, Mine Esiner (1982). Türkçe'de Kumaş Adları. *İstanbul Ün. Ed. Fak. Tarih Dergisi*, S. 33, s. 291-340.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I. İstanbul: MEB. Yay.

Şemseddin Sâmî (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet.

Yatman, Nurettin (1945). *Türk Kumaşları*. Ankara: Ankara Halkevi Yayınları.

Yediyıldız, Bahaeddin (1983). Samsun Halkının Kullandığı Eşyalar Üzerine Bir Tahlil Denemesi. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, V, s. 271-283.

EKLER

Ek-1: Karahisar-ı Sahib eşrafından çok sayıda kimsenin, zulüm ve eziyetlerinden dolayı şikayetçi oldukları Turunçâde Dede Mustafa Bey'in azil ve idam edilmesinden duydukları memnuniyeti ifade eden arz.

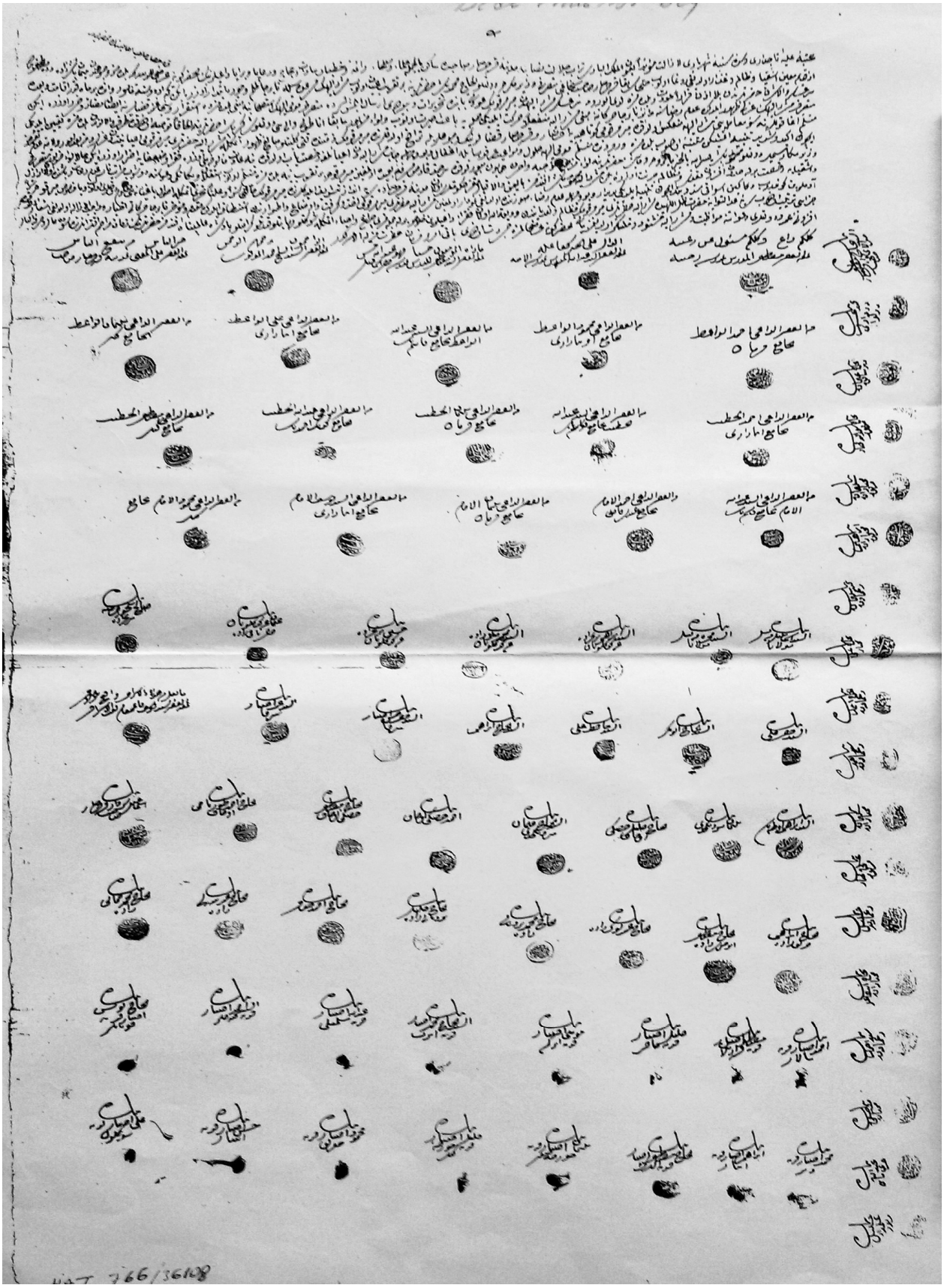

BOA., HAT. 766/36108 (29 Zilhicce 1231 / 20 Kasım 1816)

Ek-2: Azil ve idam edilen Turunçzade Dede Mustafa Bey'in bütün mal ve eşyasının Beytülmâl adına zapt edilmesi.

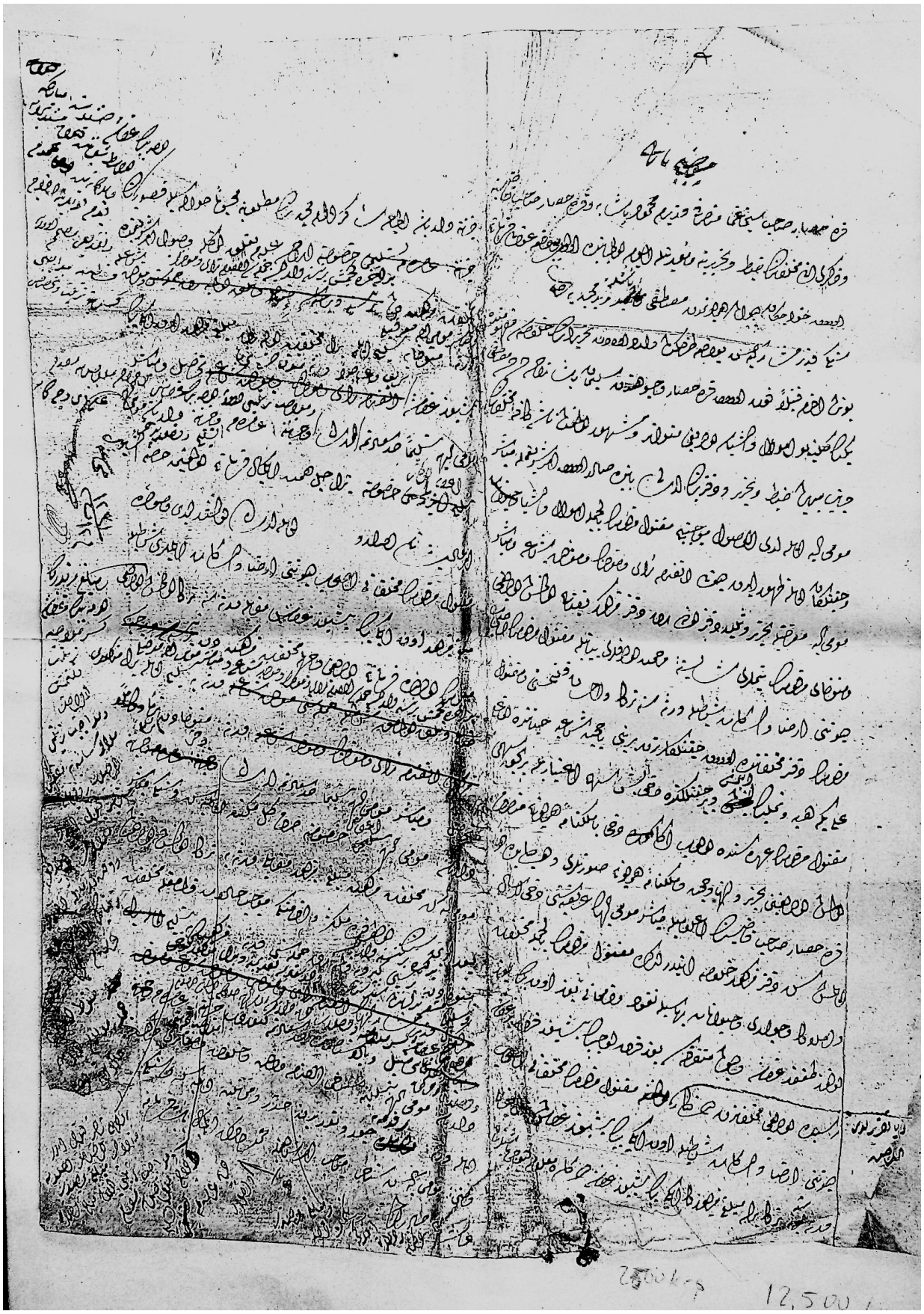

BOA. C.ML. 540/22209 (12 Receb 1231 / 8 Haziran 1816)

Ek-3: Turunçâde Dede Mustafa Bey'in Terekesi

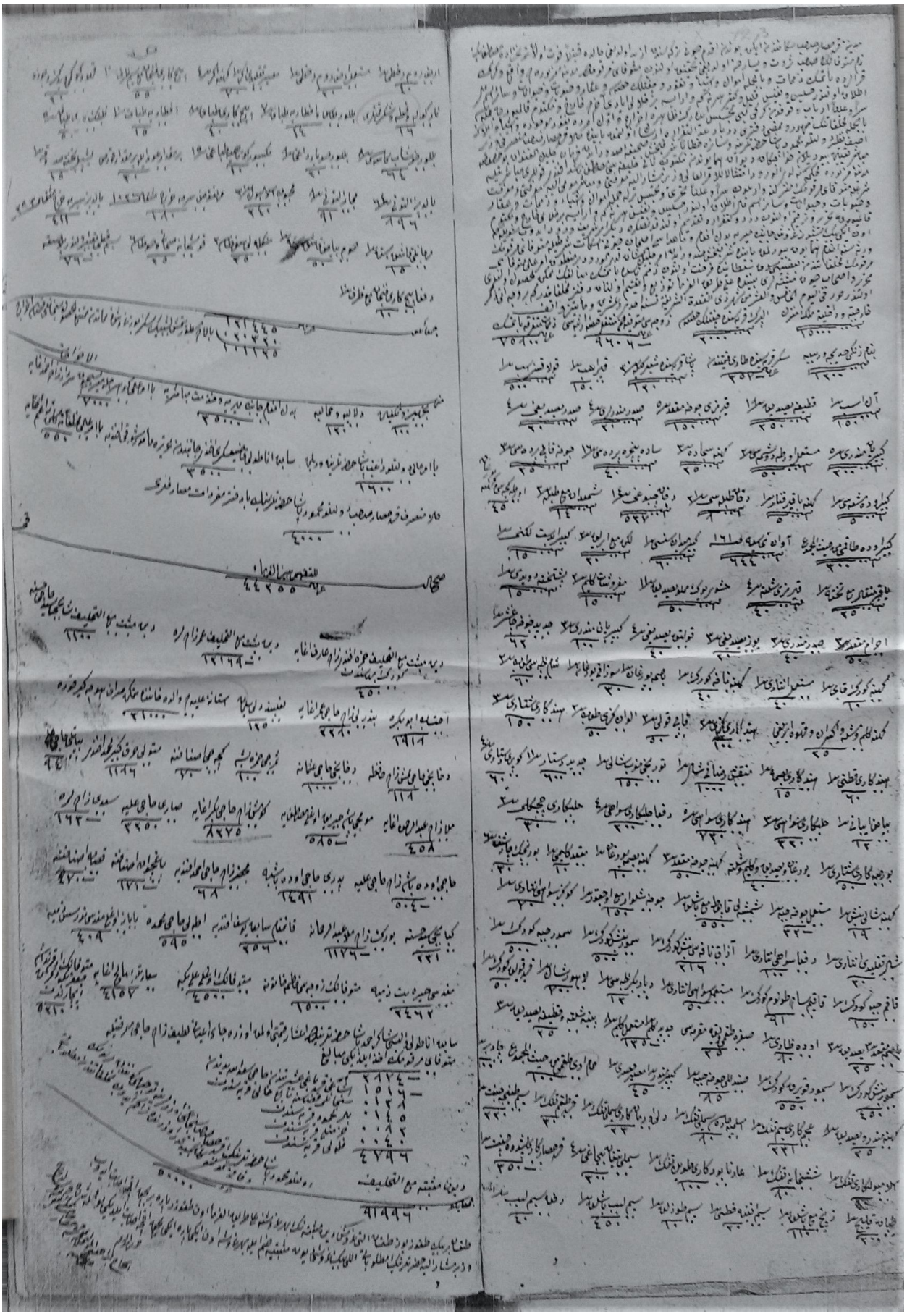

A.Ş.S., 560/123 (15 Zilkade 1231/ 7 Ekim 1816)